

ГЛАВА ЕДИНАЙСТА

ЗА УРАВНИЛОВКАТА И СРЕДНОСТАТИЧЕСКАТА ЕДНАКВОСТ КАТО ОПАСНОСТИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО В ОБЛАСТТА НА ИЗКУСТВАТА

Всички ние, които преподаваме на подрастващите, рано или късно се изправяме с лице към „матрицата“. Но като че ли най-остро усещат съпротивата си към нея преподаващите изкуства – театър, музика, живопис, танц, творческо писане. Нашите изострени сетива улавят големия конфликт между съвременната цивилизация и културата. Този най-обсъждан въпрос преминава и през нас. Много хора се обединяват около тезата, че цивилизацията е последният етап от развитието на обществото. Базират се на науката и научните постижения, които операционализират, разбиват, разчленяват на отделни елементи явленията и после ги разглеждат по отделно. И по този начин разрушават тяхната сакралност. Културата, понеже е култ към нещо, което не подлежи на доказване, първа губи сакралното си значение. Може би и религията... Вече няма нищо сакрално в зачеването. Трийсет години ни делят от първото бебе в епруветка. Много скоро ще се осъществи генетичен подбор на бъдещия плод. Ще избираме дете по каталог. Сакралното изчезва и като че ли няма граници на този процес. Да не се окаже, че с изчезването на културата ще изчезнат и самите общества. Историята дава знак за това. Изчезнали са заедно с обществата: шумерската култура, културата на майте, културата на Рим, когато в нея не остава нищо свято...

И може би поради този страх от изчезване, европейската култура, богатите държави с многовековни традиции, се заемат с укрепване на *егото*, като нещо сакрално и задължително – ако не обичаш себе си, не можеш да обичаш другите... Това е новият спасителен постулат в науката. Появи се супермодерната тема – *емпатията*. Намери се и генетичното обяснение и то е в „огледалните неврони“. Най-новото откритие. В мозъка на човека, който страда, светват определени участъци. Но същите участъци светват и в мозъка на човека, който наблюдава страдащия. Ние помагаме на страдалеца, за да се избавим от страданието в самите нас. Тоест „страдаме заедно“, както казва Достоевски. В нас започва да работи механизмът на един особен „нравствен егоизъм“. Голяма тема в изкуството: Дикенс, Хектор Мало, Нексъ, Амичис, Балзак, Зола, етцетера...

Отвъд океана, в американската психологична школа, една от най-развитите в света, се появи понятието „функционализъм“. В основата му е един вселенски закон – „законът за нормалното разпределение“. Законът за нормалното, правилното! Тези учени откриват *нормата*. И започват да я внушават като нещо толкова неоспоримо, че изключенията само потвърждават правилото. Това откритие се онагледява с „кривата на Гаус“, където в нормата са 76% от изследваните, а 16% в ляво и 16% в дясно извън нормата, са изключенията.

И понеже психологията и изкуството вървят ръка за ръка възникват онези въпроси, които засягат нас, преподаващите изкуство. Аз например се питам, какво интересно има в едно изкуство, създадено за зрителя в *нормата*. С какво ще учудим зрителя, който също е попаднал в някаква нормалност. От нормата за нормата. Ние нищо особено не показваме и можем да станем безинтересни. Можем да станем излишни. Това е първата опасност при обучението в областта на изкуствата.

Според тази постановка *норма* и *среда* са синоними. „Посредствен“ означава „нормален“. Тоест намира се по средата. Нищо негативно не се влага в осреднения човек. Но постигането на посредствения, осреднения човек, може ли да бъде задача в изкуството? Там, където витае изключителното, духът на Хамлет, Ричард II, крал Лир? И създаването на посредствения, разбирай „нормалния“ човек, може ли да бъде наша

педагогическа задача, когато преподаваме изкуство, дори на любители? Втората опасност – получаване на осреднения човек, човекът „в калъф”, както го нарече Чехов. Щастливият в своята средност човек, тук и сега. И като прибавим – консумирай! Тук и сега! Ще получим идеалният пазарен потребител в ръцете на пазарно-индустриалното общество. С една дума – пазарно ориентираният човек. Изкуството, което преподаваме, влиза още сега в остро противоречие с пазарното осредняване. То се намира на другия полюс. Защото изкуството създава неспокойния човек, търсеция човек, некомерсиалния човек. Нещастливият докрай човек. Той е нервък по природа. Той е като другоzemец.

И тук възниква въпросът необходим ли е този човек? Има ли смисъл да го изграждаме и да поощряваме именно този човек, дето е сред шестнадесетте процента по скалата на Гаус отляво и отдясно?

Знае се, че изкуството е на предела си. Може би се намира сред нищото, а може би е пред качествен скок? Може би го очаква някакъв нов Ренесанс? Но при всички случаи се усеща изчерпването му. Например няма нова идея за театър като тези на Станиславски, Брехт, Гротовски, Арто...

И тук възниква въпросът за професионалното ориентиране на младите хора, което съвпада с периода, когато са при нас, в школите. За сега нашият съвет се свежда до това (цитирам Алгафари):

– Родители, не давайте на децата си готово уловена риба, научете ги сами да ловят риба!

Но решавайки този въпрос и родителят, и възпитателят могат да се изправят пред един съвременен парадокс:

– Ами ако риболовът бъде забранен? Или рибата изчезне?

Какво правим тогава?

Много професии изчезват. Изчезна професията на словослагателя, на радиста (знаете за драмата на радистите)... Ще изчезнат по реда си и професиите на стругаря, на преводача, на екскурзовода, на хирурга, на диагностика. На екстремния журналист. Ще изчезне необходимостта той да се завира с камерата си в самия ад на боя, защото един дрон ще заснеме всичко това отгоре много хубаво и под различни ъгли... И сега следва другият въпрос – ще изчезне ли актьорът, музикантът, балетистът, поетът, етцетера?

Забелязваме обаче засилване на интереса към школите по изкуствата в ОДК от страна на родителите и децата. Какво е това? Значи ли, че те нещо предчувстват? Че нещо очакват от нас, въпреки непрагматичността на професиите в изкуствата и тяхната обреченост? Какво очакват от нас, питаме се ние? На какво можем да научим децата и младите хора във века на толерантността? Мисля, че ние имаме, че ние разполагаме с отговора.

И той е:

Да обичат хората чрез себе си и чрез изкуството. И най-вече да се научат, да ги научим, да мислят.

„Научете ги да мислят – казва Канеман в книгата си „Мисленето” – и това е достатъчно.”

Да творят самите себе си и своя вътрешен свят.

Да творят външния свят и да го променят чрез себе си.

Изкуството трябва да пращи от философски модели. То е хранилището на хуманизма като стремеж към мисленето навън и навътре, нагоре и надолу – към дебрите на самосъзнанието.

И тук стигаме до извода, че науката и изкуството трябва да се развиват рамо до рамо, но непременно на по-висок етап. Да се уважават взаимно, а не да се разрушават взаимно.

Науката реши много проблеми:

- Изхранването на 7-8 милиарда хора.
- Проблемът с унищожителните болести.
- На човека не му се налага вече мъчително да се труди.

Но науката измисли и Мрежата. Някои я свързват с Матрицата. Това лично ни засяга. За да има Матрица, трябва да има еднакви операционни системи. Една такава система сега работи безотказно и в образованието. В основата ѝ намеренията са добри, защото целта ѝ е да се избегне конфронтизма. Знае се, че толерантността е библията на новото хилядолетие. Приемането на всичко и на всички. Радващото окото единомислие. Но за да се получи единомислието, вероятно трябва да се премине и през онова, същото осредняване. И доброто намерение започва да се изчерпва и да се превръща в своята противоположност. Всички се обичат по един и същи начин. Обичат, с леки разлики, едни и същи банди, говорят на един и същ език, обличат се по един и същ начин. Няма какво да делят, не е необходимо да се противопоставят един на друг, защото си проличат. И тук възниква въпросът как да остане младият човек при своите чувства и възгледи в рамките на една всеобща и широка толерантност. Може би трябва да се усъммим, ние, които възпитаваме, в широтата на тези граници. Те не могат да се разтварят до безкрайност. Така можем да оправдаем жестокостта, насилието, като нещо, което личността просто си споделя с другите. Опасност номер три.

Понякога във всеобщата толерантност се появява остър дефицит, липса на „асертивност“, отстояване, запазване на собствената гледна точка, собствената позиция, собствения възглед, но не с цената на погазването на чуждите позиции. Понякога отстояването на позицията е свързано с борба, понякога младият човек може да се окаже самотен и неразбран сред всеобщата „толерантна“ позиция. Понякога човекът е прав и е сам в правотата си. Това се случва в изкуството. Освен това има самотни изкуства като писателското, изкуството на художника... понякога съвсем естествено човекът се нуждае от лично пространство, да бъде сам сред другите. Изкуството е призвано да намери тези граници. „Гении и злодейство са несъвместими“, казва Пушкин и ги поставя границите... Така че в нашите задачи влиза и възпитаването на съмняващия се човек.

Някъде, в рамките на тази стандартизирана операционна обществена система, всеки индивид трябва да намери своята собствена територия, позиция за саморазвитие и развитие на другите. Но тук се намесва съвременният структурализъм, който поставя човека в кутийки. В стремежа си да обясним, да онагледим докрай света и всичко около нас структурно, рушим свободната инициатива на мисленето. А то, мисленето, е безгранично. От този структурен подход първо изскача, излиза, отпада неординерният, оригиналният, нестандартният и в крайна сметка – талантливият човек. А ние точно него търсим и издирваме сред младите хора. Опасна ли е стандартизацията? Да! Опасност номер четири. Тя именно подготвя армията от потребители.

Младият човек трябва да развие у себе си усещането кога и в кой момент го превръщат в потребителски продукт. Срещу това може и трябва да се противопостави. Не можем само да потребляме.

Хора, мислете!

Така ни набутват стока, продукт. Дори в самото изкуство удобно се настани продуктово позициониране. В онзи 25-ти кадър в киното, който, знаете, скрито манипулира на подсъзнателно ниво.

Нашите възпитаници в областта на изкуствата трябва да откриват скрития продукт и да си знаят, че потребителската схема е манипулативна.

Други задачи стоят пред изкуството и пред човека, когото готвим да се занимава с изкуство. На любителско ниво все още, разбира се:

- Изкуството като увлекателен разказвач.
- Изкуството, което ще запълни липсата на диалог между хората.
- Изкуството като терапевт. Психотерапия за хора с дефицит.
- Изкуството, което ще стимулира мисленето широкоспектърно, в нюанси и детайли.

– Изкуството, което ще следва всичко ново в науката. Важен момент!

Когато се появи радиото, появи се радиотеатърът.

Когато се появи телевизията, появи се телевизионният театър.

Вероятно във виртуалното пространство ще се появи виртуалният театър, театърът на инфлуенсъра, влияещия човек, както се появи виртуалната книга.

Театърът няма да изчезне. Театралната конвенция е на 2500 години.

Сега при нас, в школите, дойде ново поколение възпитаници. Някои го наричат поколението Z, защото чете в мрежата нелинейно, а сече пространството на написаното под формата на буквата Z. Изобщо не му трябва цялата информация. Поколението Z ползва странична памет. То няма нужда като нас да пълни чекмеджетата на своята собствена памет с чорапи. То има много свободно място в мозъците си и там вече се появяват нови невронни вериги. То изнася паметта навън. Индивидът, който изглежда невеж, но е добър оператор, знае много повече, защото има достъп до много повече информация, обработена на мига. Но дори и в този случай, в състезание с Мрежата, ние можем да го научим да разграничава познанието от лъжепознанието, достоверната информация от лъжеинформацията – фейкнюз. Да гради логико-следствени мостове. В това е нашето голямо преимущество. А когато става въпрос за изкуството – да го научим да твори. Защото творческият процес е онова непостижимо нещо, което Мрежата би могла само да имитира.

Футурологията вече разработва моделите на близкото и далечното бъдеще, на първо място моделът на изкуствения интелект. Тогава човекът ще разполага с много свободно време. И тук е може би новото място и новата роля на изкуството в свободното време на човека на бъдещето, когато той ще се обърне към самия себе си. Вероятно ще има страхотен подем в науката, във философията, в мисленето, в умението на човека да води Сократов диалог.

Той, човекът, ще преодолее страховете си.

Ще възпитава чувствата си. Ще се научи да ги разпознава. А възпитаването на чувствата е проява на емоционалната интелигентност. Възпитаването на чувствата е една от основните задачи на изкуството и в бъдещето.

Ето защо, в името на това бъдеще, може отсега да прогнозираме от какво ще се откаже човекът на бъдещето. От много неща, които правим сега:

- От нормативния човек.
- От масовото, всеобщото обучение.
- От тестовото обучение.
- От ролевите игри и уъркшоповете, където всички подскочат заедно, щастливи в своята заедност и еднаквост.
- От модата на презентациите, където се чете публично изписан на екрана текст. Тоест два пъти се чете един и същи текст.
- От структурирането на мисловния процес в диаграми и схеми, където се прави нещастен опит да се онагледят мисленето, да се напъха в кутийки. „Структурирането сече мисленето” – казва Канеман.

– От изобразяването на мисленето с бои и цветни тебешери в картинки. Ще отпаднат самите картинки – сърчица, усмивки, крилца, които сега заместват вербалното общуване в мрежовото пространство. Самата семантика ще се преформатира.

Защото всичко това ще изглежда инфантилно, предназначено за деца в най-крехка възраст, пред размаха на науката.

Защото всеки индивид ще бъде отделна информационна система, а всички заедно ще изразяват богатството на човешкото многообразие.

И ние трябва да подготвим младия човек, докато е при нас, да пресрещне това бъдеще, особено ако той пожелае да се изрази в изкуството.

И още нещо, главно и определящо. В самото съдържание, в самата решетка на изкуството генетично е заложен хуманизмът. На нас се пада и задачата да подготвим хуманната личност. Защото от всички „-изми“, които обществата практикуваха през вековете, най-устойчив и най-потребен, и най-спасителен се оказа хуманизмът. Сега цялото съвременно общество се крепи на тази платформа. Всичко друго губи сакралното си внушение.

Всичко това, което споделям сега в тази книга, може да се струва на някого „донкихотски брътвежи“. Но, както казва Вапцаров, все някога, някъде, някой ще ме чуе. Ще ни чуе! И току виж, казал:

Прав си, братле!